

TUDOMÁNY ÉS SZOCIÁLIS MUNKA

SCIENCE AND SOCIAL WORK

BARÁTH ÁRPÁD

Összefoglalás

Célunk áttekinteni néhány olyan kérdést, melyeknek mentén sokan még mindig megkérdőjelezzik a szociális munka helyét és szerepét az alkalmazott tudományok sorában. Felemlítünk és megvitatunk néhány olyan tudományelméleti kritériumot, amelyek alkalmazásával kritikusan és tárgyilagosan meg lehet ítélni, hogy a szakmai elméleti kutatás módszertani és gyakorlati tudástökéje manapság mennyiben felel meg azoknak az elvárásoknak és alapvető követelményeknek, amelyek a modern tudományok világában általánosak. A szerző hangsúlyozza, hogy a szociális munkások azgal érvelhetnek szakkepesítésük és tevékenységük tudományos jellege mellett, ha azt egy egységes, átlátható, és a diszciplinára jellemző tudományelméleti alapzatra építik.

Keywords: tudományelmélet, szociális munka, kutatás, tudományos írás

Abstract

The aim of the paper is to highlight a number of questions, along which many critics question the status and role of social work in the realms of social sciences in Hungary. The article draws the readers' attention to the scientific theoretical criteria which make critical evaluation possible. To what extent the knowledge base, research methods and the practice of this profession qualify for the standards of scientific method that are universal and represent basic requirements both in natural and human sciences? The author stresses the fact that social workers can prove the accountability of their academic training and professional practice only by a joint effort in making their specific disciplinary knowledge base transparent and building it upon a scientific method.

Key words: scientific theory, social work, research, scientific writing

Bevezetés

A szociális munka szakmává válásának közel száz éves történetében a leggyakrabban elhangzott kritika mindig is az volt, hogy a szakmának nincsenek „tudományos” alapjai. A szakmává válás első kritikusai Abraham Flexner (1866-1959), a modern orvosképzés atyja volt, aki Amerikában, egy 1915-ben megtartott Országos Népjóléti Konferencián mondott beszédében kijelentette: „A szociális munka még nem méltó a hivatás címére egyrészt azért, mert a tevékenységet végzőket nem terheli személyes felelősség, másrészt azért, mert a tevékenységnek nincs írásban rögzített ismeretanyaga és nincsenek oktartható módszerei.” (Barker, Almásy 1996: 17).

Közel száz évre a híres Flexner-féle kritikát követően, a közelmúltban hasonló sérelem érte a hazai szociális munkásokat és oktatókat. A Magyar Tudományos Akadémia mindenkor elnöke, Pálinkás József egy interjúban úgy vélekedett, hogy a feleslegesen túlképzett diplomások között az országban ott vannak a szociális munkások is, mert „ki fogja vinni az ételhordót, ha minden szociális munkás mesterképzést kap?” (Bódnár 2009). Az alkalmi véleménynyilvánítás anekdotának is beillene, ha nem a szociális munkától alkotott hazai közvélekedést tükrözné. A jelen írás feladata azonban korántsem az ilyen és hasonló vélemények véleményezése, hanem azon tényezőknek az azonosítása, amelyek e szakma alacsony szintű társadalmi megítélésének hátterében húzódnak meg.

A hazai és a hasonló „új demokráciákban” a szociális munka szakmává válásának újraindított, mindössze húszéves története túlságosan rövid ahhoz, hogy minden téren felvehessük a versenyt a nyugati országokban töretlenül fejlődő, megfelelően finanszírozott diszciplináris kutatásokkal, valamint a saját oktatói gárda és tudástörke kiépítésében. A szakterület aktív kutatóinak, oktatóinak egy része alapképzettségét tekintve nem szociális munkás, hiszen ez a képzés csak a rendszerváltozást követően indulhatott el Magyarországon. A szociális foglalkozásokat választó hallgatók egy része – tekintettel a szakma alacsony presztízsére – szerény ambíciókkal, tisztázatlan hivatástudattal és elvárásokkal lép be a felsőoktatásba (szakiskola-szintű beállítódások). Ráadásul, a problémát súlyosbítja a szociális és más segítő foglalkozások közötti kompetencia-határok homályossága, bizonytalansága, ami egyrészt a szociális tevékenységek és feladatok komplexitásából fakad, másrészt a kompetencia alapú (moduláris) és interprofesszionális oktatásfejlesztés hiánya reherő érte felelőssé. A hazai szociális szakképesítések teljes hálózatában évek óta váratnak magukra a hasonló fejlesztések (Budai 2006/2007, Domancsly 1997, Nagy 2005, Somorjai 2001).

E tanulmány nem oldja meg azt a kérdést, hogy miképpen lehetne a szociális munka oktatását, kutatási rendszerét és gyakorlatát felzárkóztatni a tőlünk fejlettebb országok szociális ellátórendszerének szintjére, hiszen ez szociálpolitikai és oktatáspolitikai kérdés. A szerző célja röviden körüljárni azt a kérdést, hogy miben is keresendő a szociális munka tudományossága, amely mindig is kedvelt céltáblája volt a szakmán kívülrő kritikusoknak és tájékozatlan lakosoknak. A tanulmány tehát kritikai gondolkodásra, a szociális munka tudományos alapjainak átgondolására invitál.

A tudományos módszerről

A *tudományos módszer* (tudományos metódu) születését sokan a 17. és 18. század környékére teszik, amikor a tudományos gondolkodás (empirizmus) radikálisan elkülönül a középkori vallástól és a spekulatív filozófiától. A tudományos módszer eszmetörténeti gyökerei azonban sokkal korábbra nyúlnak vissza. Többen Ibn al-Haytham (Alhazen, 965-1039) arab tudóst tartják a módszer első megfogalmazójának, aki a fényről szóló könyvében hangsúlyozta a tapasztalatra épülő „igazság” keresését. A XX-ik században érlelődik a tudományos módszer hipotetikus-deduktív modellje, amely leegyszerűsítve egy négy-lépcsős kutatási folyamatot térképez fel:

- (1) Támaszkodj a saját tapasztalataidra – fedd fel a problémákat, próbáld őket értelmezni, és ha azok számodra iták, menj tovább a 2. lépésre;
- (2) Fogalmazd meg egy feltevést – amennyiben a problémáról semmi előzetes ismerettel nem rendelkezel – és próbáld arra magyarázatot adni. Mondd el másoknak, vagy jegyezd fel azt magadnak;
- (3) A magyarázatból vezess le egy predikciót – ha a 2. lépésben megfogalmazott feltevés igaz, milyen következtetéseket von maga után? (deduktív következtetések)
- (4) Bizonyítás (ellenőrzés, tesztelés) A 2. lépésben megfogalmazott előfeltevés ellenkezőjének kritikai, pártatlan vizsgálata segít eldönteni, hogy a kutató helyes következtetésekre jutott-e? *Logikai tévedés volna azt hinni, hogy a harmadik lépésben alkotott hipotézis önmagában bármit bizonyít. Ezt a hibát nevezzük a következtetés hamis bizonyítékának.*

A tudományos módszerben megfogalmazott kutatási folyamat azonban korántsem lineáris, hanem leggyakrabban cirkuláris alkotói folyamat. A fázisok egymás utáni, egymásra épülő felépítése (1, 2, 3, 4) és a folyamat lezárása csak egyike a lehetséges kimeneteknek. Jóllehet a 4. lépésben tett bizonyítás sikerrel járt, de a 3. lépésben tett predikciók mégsem teljesültek. Ekkor vissza kell térni a kezdő lépésre (3-4-1) úgy, hogy az elsődlegesen észlelt probléma újabb lehetséges (alternatív) értelmezési keretbe kerüljön (újraértelmezés).

A tudományos módszer fogalmát sokan összekeverik az egyes tudományokban alkalmazott bizonyítási eljárásokkal (pl. kísérleti módszerek, statisztikai-matematikai eljárások), bizonyos adatgyűjtési technikákkal (pl. kérdőíves módszer, dokumentumelemzés).

Mások még manapság is úgy gondolják, hogy a „tudomány” valamiféle „örök igazságok” mércéje és tárháza. E népszerű hiedelmeket és legújabb kori mítoszokat a média, a reklámpar is előszeretettel ápolja és gyarapítja (ld. „gyógyszer-mítoszok”). A tudományelméletben közismert, hogy a tudományos módszer nem képes rá, és nem is arra szolgál, hogy bármiféle „abszolút igazságot” bizonygasson. A fentebb leírt tudományos kutatási folyamat 2. lépésében megfogalmazott feltevések (hipotézisek) ellenőrzése többek között arra szolgál, hogy a téves feltételezéseket és kvázi-magyarázatokat (hiedelmeket) megkérdőjelezze és megdöntse. Karl Popper (1974) vezette be a tudományelméletbe a *deduktív korrobóráció* fogalmát (a latin *corroborare* = megerősíteni szóból) abból kiindulva, hogy „a hipotézisek pusztán megfigyelési adatok alapján nem konfirmálhatók, azaz sem igazságuk, sem hamisságuk nem igazolható induktív úton, hanem csakis korrobórálhatók. Ez úgy történik, hogy belőlük olyan empirikusan ellenőrizhető következtetéseket vezetünk le, amelyek a szigorú felülvizsgálat próbáját kiállják” (Hársing 2004). Popper tehát a tudományos módszer lényegét nem a hipotézisek (előfeltevések, sejtések) igazolásában, hanem ellenkezőleg, azoknak cáfolásában látta. A tudományos kijelentéseknek cáfolhatónak kell lenniük (a falszifikáció elve), vagyis olyanoknak, melyeknek valóságértéke tapasztalati alapon megkérdőjelezhető és megdönthető. Egyes tudományos elméleteket vagy már megtámadtak, vagy még ellenállnak a cáfolásnak, de elvileg cáfolhatóak (kritikai realizmus). Ez az a demarkációs vonal, amely a tudományok és az áltudományok között húzódik. Egy helyen a következőket írja: „...a józan észhez illő azt tartani, hogy a józan ész [köznapis gondolkodás] gyakran téved, talán gyakrabban, mint ahányszor igazsá van; mindazonáltal a filozófiában nyitvaállón

a köznap gondolkodásból kell kiindulni, már csak kritizmusból is, hogy találjuk, hol hibázik.”
(Popper 1974) [kiemelés tőlem, B.Á.]

Elméletek, paradigmák, kutatási programok

A tudományos elméletek elfogadásának nincs szigorú algoritmus. Az elméletek mindössze magyarázó keretek, útmutatók és „szűrők” bizonyos jelenségek módszeres vizsgálatára, amelyeket egy-egy tudományág képviselői (kutatói referencia csoportok, tudományos közösségek) fontosnak és érdekesnek tartanak behatóbb megismerésre egy adott történelmi korszakban és társadalmi kontextusban. Az elméletek változó társadalmi konstrukciók, sőt, egy-egy diszciplínán belül is versengenek egymással.

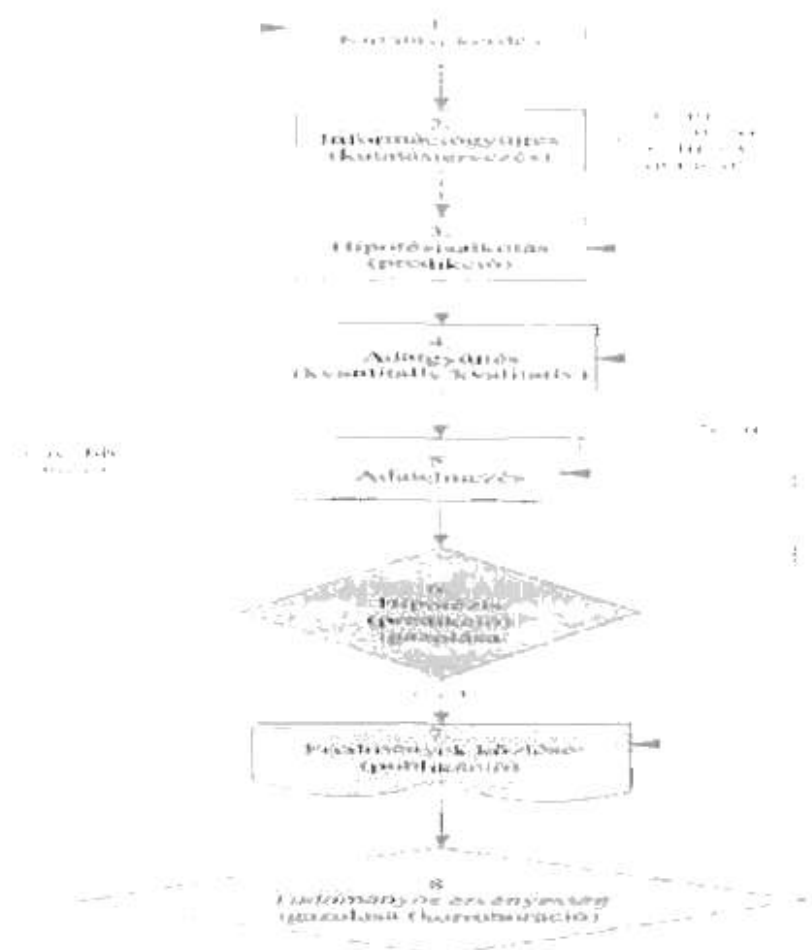
Több próbálkozás is volt arra, hogy a tudományos elméleteket bizonyos rendezési elvek szerint nagyobb egységekbe csoportosítsák. Az egyik ilyen rendezési elv Thomas S. Kuhn nevéhez fűződik, aki nevezetes könyvében, *A tudományos forradalmak szerkezete* (Kuhn 1962), a '60-as években bevezeti a *paradigma* fogalmát (a görög *paradeiknuszai* – összehasonlítani szóból származtatva). E fogalommal Kuhn arra igyekezett felhívni a figyelmet, hogy „a valóságos tudományos gyakorlat egyes elfogadott mintái – ezek a minták magukba foglalják a megfelelő törvényt, elméletet, az alkalmazást és a kutatási eszközöket együtt – olyan modellek, amelyekből a tudományos kutatás összefüggő hagyományai fakadnak. Ezek azok a hagyományok, amelyeket a történész ilyen címszavak alatt emleget: «ptolemaioszi csillagászat», [vagy «kopernikuszi»], «arisztotelészi dinamika» [vagy «newtoni», «korpuszkuláris optika» vagy «hullámoptika»] stb.” (Kuhn 2000: 24). Egy paradigma azonban csak addig tudja szerepét eredményesen betölteni, míg nem merünek fel viszonylag nagy számban olyan esetek, amelyek az adott paradigma („normál tudomány”) keretei között nem magyarázhatók. A „rendhagyó” kutatási eredmények halmozódásának következtében a hagyományos paradigma az adott területen válságba jut, kitör egy „tudományos forradalom”, amelynek során új, egymással versengő paradigmák jönnek létre. A tudományok fejlődése Kuhn szerint tehát nem más, mint újabb és újabb paradigmák létrejötte, amelyekkel együtt a világszemléletek is változnak. Összegezve: A paradigmák olyan filozófiai és elméleti keretek, amelyek a következő négy kérdésre való megfelelést követelik meg egy kutatói közösségtől:

- *Mit* kell megfigyelni és alaposan megvizsgálni?
- *Melyek azok a kutatási kérdések*, amelyeket érdemes feltenni és próbára tenni?
- *Hogyan, miként* kell e kérdéseket úgy megfogalmazni, hogy azokra meg is lehessen felelni az adott tudományág rendelkezésére álló eszközökkel?
- *Miként értelmezni* egy elvégzett kutatás eredményeit?

Lakatos Imre (1922-1974), magyar származású matematika- és tudományfilozófus nem a paradigmákat, hanem e helyett a *kutatási programok* jelentőségét hangsúlyozta az elméletek csoportosításában. Lakatos szerint, a kutatási program különböző elméletek időbeli variánsainak ötvöződése, vagy úgy is mondhatjuk, hogy különböző elméleti megközelítések találkozása egy adott jelenség tanulmányozásában (Lakatos 1998). Szerinte a kutatási

programok „a tudományos elméleteknek egy olyan sorozata, amelyeknek van közös kemény magjuk, és ezt a segédhipotézisek bizonyos együttese védi a cáfolástól (negatív heurisztika). A kemény mag biztosítja az elméletek egymásutánjában a folytonosságot, a tudományos haladást; pedig az egymást felülmúló elméletek, illetve a kutatási programok sorozata jelenti. Lakatos a kutatási programtól megköveteli, hogy mind elméletileg, mind empirikusan következetesen progresszív legyen. Egy kutatási program rivalisát csak akkor múlja felül, ha heurisztikus [magyarázó] ereje jelentősen nagyobb, mint az utóbbié.” (Hársing 2004: 127).

Osszefoglalva, sem a tudományos módszer általános elvei, sem a paradigmák vagy kutatási programok sem „receptek” arra, hogyan és mit kell, vagy lehetséges kutatni. A tudományos módszer nem más, mint egy szigorúan ellenőrzött szabályrendszer, amelynek alkalmazása problémaérzékenységet, intelligenciát, fantáziát, kreativitást, és elkötelezettséget igényel a tudományos megismerés iránt, amiként a művészeti alkotótevékenység is a játékoságból, kíváncsiságból és személyes elkötelezettségből fakad és célja a világ rejtélvesinek felhárása (Baráth 1983, Koestler 1964). Az alábbi ábrával szemléltetjük a tudományos módszer szabályrendszerét. Az ábrán a fent idézett négy lépésös kutatási folyamat sémájának egy részletesebb változatát látjuk, számos részelemmel kibővítve:

2. ábra: A tudományos módszer szabályrendszere

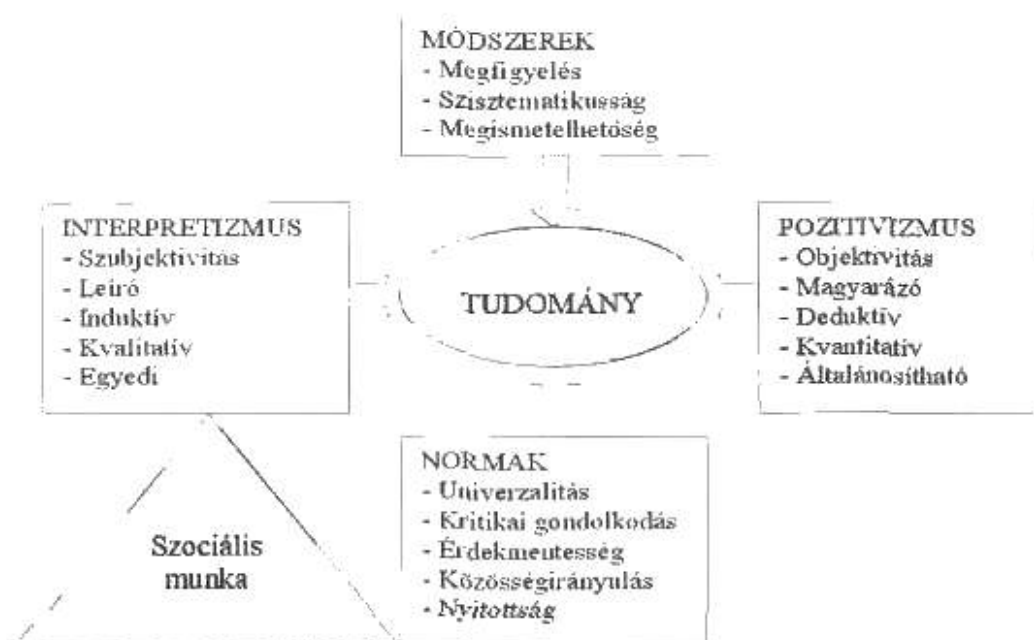
Az ábrán két módszertani paradigma látható. Az egyik a hipotetikus-deduktív kutatások klasszikus modellje, melynek jellegzetessége egyrészt a lépcsőzetesség (1-től 8-ig), valamint a visszatérő cirkularitás két esete: a belső hipotézis-ellenőrzés cirkularitása (3-tól 6-ig, és onnan vissza a 3. szakaszra). A másik iteráció a tudományos publikációk külső ellenőrzésének, érvényesítésének cirkularitása egy adott tudományterületen melynek kimenete vagy a publikáció egészének elutasítása, vagy a nyitás és kihívás további kutatásokra (7-8-1).

Az ábrán a *nem* hipotetikus-deduktív kutatások modellje is jól látható (értelmező kutatások), amelyeknek megkülönböztető jellegzetessége az, hogy nem deduktív hipotézisekből indulnak ki, hanem megfigyelésekből (induktív kutatások), és céljuk a vizsgált jelenségek egyediségének, és egyben „tipikusságának” megértése egy szélesebb társadalmi, kulturális, nyelvi és történelmi kontextusban (hermeneutikai kutatások). E paradigma jellegzetesen dominál a társadalmi és humán tudományok széles skáláján, a történelem- és irodalomtudományoktól a narratív pszichológiáig (László 2005, Maxwell 1996).

Tudomány és szociális munka

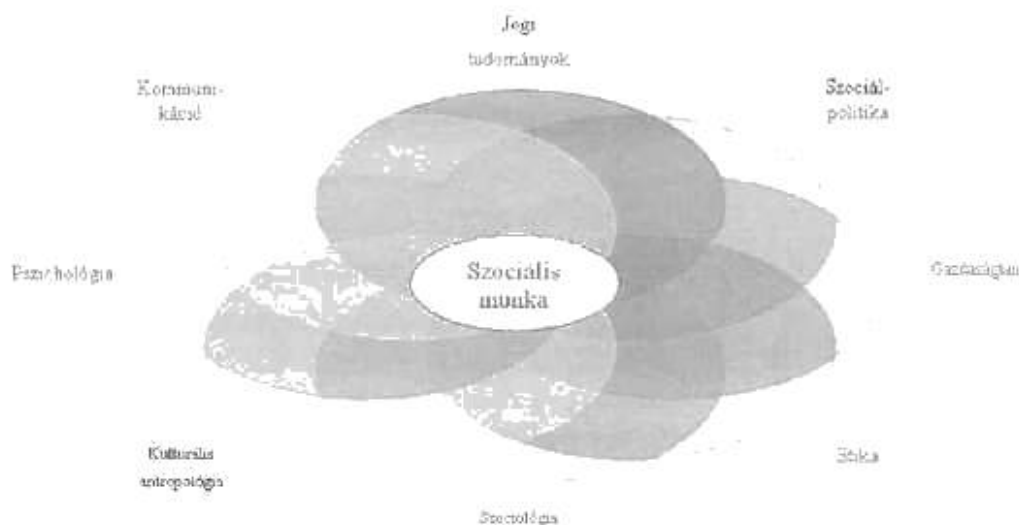
A fentiekben igyekeztünk egyértelművé tenni azt a tényt, hogy a tudományos megismerésnek manapság két útja van: Az egyik a valóság *pozitívista* hagyományokból kiinduló megközelítése, amely a természettudományok és a hozzájuk igazodó társadalomtudományok módszertani gerincét képviseli, a másik pedig a társadalmi valóság *értelmezési* (hermeneutikai) megközelítésének útja. A lényeges különbség a kettő között abban van, hogy míg a természettudományos (pozitivist) megközelítésben a kutató (szubjektum) élesen elhatárolódik kutatásának tárgyától (az objektumtól), az értelmező tudományokban, amilyen például a kulturális antropológia, az értelmező szociológia vagy a szociális munka, a megértés és értelmezés előfeltétele a beékelés, amely egységbe kapcsolja az objektumot és a szubjektumot. Más szóval, míg a pozitivist tudományok előfeltevése, hogy létezik egy objektív, az emberi megismeréstől (kutatótól) független valóság, az értelmező tudományok abból indulnak ki, hogy amit az emberek „valóságnak” neveznek, tapasztalnak és megjelenítenek, az számukra önmagában máris a valóság (világtapasztalat). E tapasztalati valóság és annak létrejötte, megismerése, megértése és tudományos vizsgálata pedig elsősorban az emberi kommunikáció kontextusában jöhet létre (Patton 1990).

A következő ábra azt szemlélteti, hogy e két paradigma közötti melyek a főbb eltérések, ugyanakkor melyek azok a közös alapelvek, amelyek több szakterületre, így a szociális munkára is érvényesek.

3. ábra: Tudományos paradigmák és szociális munka

A szociális munka tehát az *interpretatív* (értelmező) tudományok között nőtte ki magát tudománnyá. Ugyanakkor, sok más interpretatív diszciplináról eltérően *alkalmazott* tudomány is, amelynek érintkezési pontjait elméleti síkon a társadalom- és humán tudományokkal találjuk (pszichológia, szociológia, antropológia). Gyakorlati síkon pedig az alkalmazott pszichológiával és egészség tudományokkal érintkezik (közösségpszichológia, mentálhigiéné, közegészségtan, epidemiológia, szociálpszichiátriai, ápoláslélektan stb.). Tévedés lenne azt állítani, hogy a szociális munka „határesetre” vagy „szatellitje” más tudományterületnek, s nem más, mint „barkácsolás” más diszciplinák peremterületein. Ott, ahol a szociális munka szakmává válása az elmúlt közel száz éve alatt töretlen maradt (Müller 1992), autonómiáját tekintve sem elméletben, sem pedig a gyakorlati alkalmazás (praxis) tekintetében nem maradt el más, vele rokon és kb. azonos időszámban született diszciplinához képest. A szociális munka is létrehozta saját tudásútkéjét, megteremtette saját módszertanát, létrehozta saját humán erőforrásait, megteremtette saját oktatási rendszerét és képzési hierarchiáját (a szociális asszisztentstől a tudományos fokozatokig), és nem utolsósorban, megteremtette saját értékrendszerét, etikai kódexét. Ugyanakkor, a szociális munka professzionalizálódásának megkülönböztető jellegzetessége, hogy nem mono-, hanem *multidisziplináris* elméleti, módszertani és alkalmazott (gyakorlati) tudásútkével rendelkezik, és innen ered a szakma holisztikus emberképe, társadalomszemlélete, cél- és feladatrendszere is. Az alábbi ábrával szemléltetjük a szociális munka *multi-disziplináris* eredetét és meghatározó jellegzetességét a modern társadalom és humán tudományok köztes térségében.

4. ábra Szociális munka a humán tudományok kontextusában

Nyugodtan elmondható, hogy a szociális munka szakmává válásának során eleget tett mindazon kritériumoknak, amelyek mentén más tudományterületek is önállósultak. A fontosabb kritériumok a következők:

- (1) *Empirizmus*: A szociális munka egyike azon ritka tudományterületeknek, amelynek előfutárai és eszméi megalapítói a XIX. és a XX. században a személyesen meg tapasztalt társadalmi valóságból indultak ki, abból merítették tudásukat, értékrendjüket és bölcsességüket (Jane Adams, Mary Richmond és kortársaik). A szociális munka tudománya tehát nem absztrakt filozófia axiómákból, hipotetikus-deduktív rendszerekből indult ki, hanem a társadalmi cselekvés, szolidaritás és a másokon való közvetlen gondoskodás gyökereiből fakadt. Ezzel a sajátossággal a szociális munka az *empirikus* (induktív) tudományterületek sorába zárkozott fel, melyeknek sajátossága – a nem-empirikus (deduktív) diszciplínákkal ellentétben, hogy a tapasztalatiilag igazolt ismerveket formális elméletek helyett náluk általánosabb elvek segítségével igyekeznek egységes gondolatrendszerbe rendezni és értelmezni (fenomenológiai megközelítés).
- (2) *Elméleti keretek, elméleti alapok*. A hazai szakirodalom összesen nyolc paradigmát és paradigmaválrást tart számon a szociális munka szakosodásának történetében: (1) dinamikus lélektani megközelítés, (2) a szociális esetmunka „funkcionális” iskolája, (3) pszichoszociális megközelítés, (4) problémamegoldó modellek, (5) viselkedéstani irányzatok, (6) közösségi mentálhigiéné, (7) családterápiák, (8) rendszerelméleti megközelítések (Szabó 1993). A külföldi szakirodalom több, általában 25 fő elméleti keretet idéz, amelyek mindegyike a szociális munka lehetséges forrása ahhoz, hogy tudástöket, módszereket és gyakorlati eljárásokat kovácsoljon magának speciális létproblémák okainak feltárására és enyhítésére különböző célcsoportokban, természetes környezetekben (Mayadas et al, 1997).

- (3) *Jelenlét a tudományos közéletben, felsőoktatásban és a szociális/ mentálhigiénés szakellátásokban:* Ha a Google világháló böngészőjébe mindössze azt a címszót írjuk be, hogy „social work”, válaszként 260 millió referenciát kapunk. Ha ezt a kereső címszót módosítjuk azzal, hogy „social work research”, ennél némileg kevesebb, de akkor is igen magas számú web-linket kapunk (az alapsokaság 95%-a). Ha a böngésző „magyar lapok” c. keresési ablakába azt írjuk be, hogy „szociális munka”, akkor kb. két és félmillió találatunk lesz, és ha a keresést leszűkítjük a „kuratás” címszóval, a találatok száma jóval kevesebb lesz (részarány 20%). Ezek korántsem minősítő adatok. Mindössze arra hívják fel a figyelmet, hogy a szociális munka kutatások jelenléte a világhálón számottevő, ehhez képest a hazai helyzetkép igen szerény. Az amerikai South Carolina State University archívuma összesen 547 egyetemi/főiskolai szociális munka képzőhelyet tart nyilván, zömmel angol nyelvterületeken, így a lista korántsem teljes (SWAN 2010). Ettől eltekintve, a SWAN honlapján regisztrált képzőhelyek többsége (58%) kizárólag alapozó (BA szintű) képzést kínál. A listán szereplők közel egy negyede (23%) folytat mesterképző (MSW) programokat, és 68 képzőhelyen működnek szociális munka PhD képzések is, melyeknek részesedése a listán 12% (SWAN 2010a). (A SWAN-lista korántsem teljes, hiszen hiányoznak róla mindazon európai egyetemi/főiskolai képzőhelyek, amelyekben nincsenek angol nyelvű képzési programok.) Ugyanezen forrás 179 angol nyelvű tudományos folyóiratot tart számon, amelyekben szociális munka vonatkozású cikkek jelennek meg (SWAN 2010b). Egy másik adatforrás arról tanúskodik, hogy a világ 417 egyetemén léteznek mesterképző (MSW) és doktori (PhD) programok szociális munkások számára, ebből 106 képzőhely Európában működik (GradSchools.com 2010). E forrás szerint az Egyesült Államokban összesen 90 doktori (PhD) szociális képzési program érhető el, ebből 33 on-line formában, távoktatással. Ami pedig a szociális munka jelenlétét illeti a közszolgáltatásokban, a következő adatok igazolják a képzések szükségszerűségét: Az amerikai munkaügyi iroda 2010/11 jelentése szerint az ország szociális és egészségügyi ellátórendszerében 2008-ban a szociális munkások 652 ezer munkahelyet töltenek be, ezeknek többsége (kb. 54%) gyermekjóléti, családvédelmi és iskolai szolgálatokban dolgozik, 21% orvosi és közegészségügyi ellátásban. Azonos arányban (21%) dolgoznak mentális és addiktológiai intézményekben, a maradék 12% pedig egyéb helyeken (U.S. Bureau of Labor Statistics 2010). A jelentés érdekessége, hogy statisztikai becslések szerint az amerikai szociális munkaerőpiacon 2018-ig összesen 16%-kal *több* képzett szociális munkásra lesz szükség, mint ahányan dolgoztak 2008-ban, ebből 12%-os bővítés látható előre a gyermekjóléti, családvédelmi és iskolai ellátásban, 22%-os bővítés az egészségügyi ellátásban, 20%-os bővítés a mentális és addiktológiai ellátásban, és 13%-os bővítés egyéb munkakörökben.
- (4) *A szakmai kompetencia-határok kérdése:* A hazai szociális ellátórendszer évtizedes kulcskérdése, hogy a „szociális munka” kompetencia-határai meddig terjednek az ellátórendszerben. A kérdés vonatkozásában hiányoznak a hazai és nemzetközi empirikus kutatások. Ez a hiányosság jórészt annak tudható be, hogy a szociális munka oktatása és gyakorlata számos országban még mindig erősen kötődik egy hagyományos biomedikális egészség-modellhez (lineáris ok-okozati/mechanisztikus gondolkodás), amelynek csak az árnyékában, és itt is elvétve találkozunk a bio-pszicho-szociális modell (rendszerelméleti megközelítés) érvényesítésével, ez esetben is legfeljebb elméleti oktatásban, nem pedig a

hétköznapi gyakorlatban (Engell 1977, Lussi 1997, Schwarz 1983). Következésképpen a szociális munka oktatása és követelményrendszere fragmentált (tantárgyközpontú); egy-egy képzési fokokozat, illetve szociális ágazat kimeneti kompetencia-határai homályosak (ld. BA vs. MA képzések); a hétköznapi gyakorlatot pedig Európa-szerte egyre inkább egy hibrid „intézményi-menedzseri” szemlélet uralja, háttérbe szorítva a szakellátások és humán erőforrások szakmai *minőségre* való építkezését és fejlesztését (Lorenz 2003).

A szociális munka jelenléte a nemzetközi tudományos közéletben, publikációkban

Mintegy fél évszázad múlt el azóta, hogy a tudományos közéletben és kommunikációkban egyre szigorúbbá vált a tudományos cikkek és közlemények írásának és publikálásának szabályrendszere. A természettudományok terén jóval előbb, már a húszas években szigorították a folyóirataikban megjelenő publikációs követelményrendszerét (Trelease 1969). A szociális szakmákban a tudományos cikkek és egyéb közlemények minőségellenőrzése jóval később, a 80-as és 90-es években rendeződik nemzetközi szabványossá, de manapság éppolyan szigorral ellenőrzik azokat is (Beebe 1993, Mendelsohn 1992). A hazai publikációk minőségellenőrzése sem marad el a nemzetközi sztenderdek mögött (Gaál 2007, Gyurgyák 1996, Fehér 2009, Majoros 2004). A Google böngésző magyar katalógusában a „tudományos cikkek, szakdolgozatok szerkesztése” kulcsszavakra a keresése több mint 10.000 hivatkozást eredményez, és ha e keresést behatároljuk „szociális munka” kulcsszóval, 2.750 referencia között válogathatunk (27%-os telítés). A listán zömmel szakdolgozatok készítésére vonatkozó tanszéki útmutatókat, követelményrendszereket olvashatunk, ám a szociális munka jelenléte a hazai tudományos közéletben ennél jóval szerteágazóbb.

Zárszó helyett

A köztudatban a szociális munka értelmezésének kettős, megosztott fogalmi kerete van jelen. Az egyik egy végtelenen naív (laikus) értelmezési keret, amelyből hiányoznak azok az értékelési szempontok, amelyek mentén e szakma tudástökéjét és módszereit meghélherjük, más tudományterületekkel összevertherjük. A másik értelmezési keret egy eszme-történeti megközelítés, amely a szociális munkát a humán tudományos gondolkodás epicentrumába helyezi.

A jelen tanulmány a szociális munkát a modern humán tudományok egyikeként értékeli, és meghatározza azokat a tudományelméleti alapismereteket, amelyekre a professzió kutatási, oktatási és szakmai gyakorlata épít. A tudományos kommunikáció általános érvényű alapelveinek érvényre juttatása szükséges a szociális munka tudástökéjének és humán erőforrásainak fejlesztésében mind hazai, mind nemzetközi szinten.

Irodalom

- Baráth Á. (1983). *Urod u psihologiju stvaralaštva*. Novi Sad: Univerzitet u Novom Sadu Akademija umetnosti.
- Barker, R.L., Almásy J. (1966). *Mérőföldkövek a szociális munkában. A szociális gondoskodás és a szociális szemlélet változása Hammurabitól napjainkig*. Budapest: Budapesti Szociális Forrásközpont.
- Bodnár E. (2009). Pálincás József: Tömeggyártássá fajult a diplomaszerezés. *Helyi Téma Online*, 2009. szeptember 09. <http://www.helyitema.hu>.
- Budai I. (2006). Megközelítések a szociális munkás-képzés fejlesztéséhez I. *Esély*, 2006/6: 62-88.
- Budai I. (2007). Megközelítések a szociális munkás-képzés fejlesztéséhez I. *Esély*, 2007/1: 84-88.
- Fook, J. (2004). What professionals needs from research. Beyond evidence based practice. In: D. Smith (ed.). *Social Work and Evidence-Based Practice*. London - Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers. Research Highlight in Social Work No. 45. pp. 29-46.
- Gaal Cs. (2007). *Szakmár*. Budapest: Medicina Könyvkiadó.
- Gray, J.A.M. (1997). *Evidence-based healthcare: How to make health policy and management decisions*. New York: Churchill Livingstone.
- Gray, M., Plath, D., Webb, S.A. (2009). *Evidence-based social work: A critical stance*. London: Routledge.
- Gyurgák J. (1996). *Szerkesztők és szerzők kézikönyve*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Engel, G.L. (1977). The need for a new medical model: A challenge for biomedicine. *Science*, 196: 129-136.
- Hársing L. (2004). *Tudományelméleti kisciklopédia*. Miskolc: Bihor Kiadó.
- Koestler, A. (1964). *The act of creation. A study of the conscious and unconscious processes in human, scientific discovery and art*. New York: The MacMillan Company.
- Kuhn, T.S. (1962). *The structure of scientific revolutions*. Chicago: University of Chicago Press. [Magyarul: *A tudományos forradalmok szerkezete*. Budapest: Osiris Kiadó, 2000]
- Lakatos I. (1998) *Bizonyítások és cáfolatok*. Budapest: Typotex.
- László J. (2005). *A történetek tudománya. Bevezetés a narratív pszichológiába*. Budapest: Új Mandátum Könyvkiadó.
- Lorenz, W. (2003). Szociális munka Európában – áttekintés és jövőbeni fejlődési irányok. *Esély* 2003/3: 3-18.
- Lüssi, P. (1997). *A rendszerelméletű szociális munka gyakorlati kézikönyve*. Budapest: Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány.
- Majoros P. (2004). *A kutatómódszertan alapjai*. Budapest: Perfekt Kiadó.
- Marlow, C. (2001). *Research methods for generalist social work*. Wadsworth: Thompson Learning Academic Resource Center.

- Maxwell, J.M. (1996). *Qualitative research designs. An interactive approach*. Thousand Oaks: Sage.
- Mayadas, N.S., Warrs, T.D., Elliott, D. (eds.) (1997). *International handbook of social work theory and practice*. Westport: Greenwood Press.
- McNeece, A., Thyer, B. (2004). Evidence-based practice and social work. *Journal of Evidence-Based Social Work*, 1(1): 7-25.
- Müller, W. (1992). *Hogyan vált a segítségnyújtás hivatalossá?* Budapest: T-Twins Kiadó.
- Nagy L. (2005). A kompetencia alapú, moduláris szakképzési szerkezet. A Humán erőforrás-fejlesztés Program 3.2.1. intézkedések eddigi eredményei. *Szakképesítési Szemle*, 21(4) 337-344.
- Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Pataki É. (2009). *Level Dr. Pálfi Károly József a Magyar Tudományos Akadémiának elnökéhez*. Budapest, 2009. szeptember 30. Budapest: Szociális Szakmai Szövetség. www.3sz.hu
- Popper, K. R. (1974). Some philosophical comments on Tarski's Theory of Truth. In: Ruzsa I. (szerk.), *Alfred Tarski: Bizonyítás és igazság, Válogatott Tanulmányok*, Budapest: Gondolat.
- Somorjai I. (2001) (szerk.). *Amivel még nem számoltunk... Interprofesszionális együttműködés és szociális munka*. Budapest – Győr: Széchenyi István Főiskola – Kávé Kiadó.
- Schwartz, G.E. (1983). Psychobiology of health: A new synthesis. In: B.L. Hammonds, J. Scheirer (eds), *Psychology and health. Master Lectures Series Volume 3*. Washington, D.C.: American Psychological Association. pp 145-193.
- Trelease, S.E. (1969). *How to write scientific and technical papers*. Cambridge: The M.I.T. Press.